

Col·lecció la Talaia, 31
Arrelats a les Illes Balears

Edicions Sidillà SL

La Bisbal d'Empordà 17100

info@edicionssidilla.cat

www.edicionssidilla.cat

© dels textos: Tomeu Canyelles, Felip Cirer, Arnau Company
Mates, Miquel Àngel Limón Pons, Climent Picornell, Lúcia
Pons, Sebastià Serra i Adolf Sintes

© del pròleg: Pere Antoni Pons

© del mapa: David Granato

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: maig 2026

Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la Bressola

ISBN: 979-13-991416-3-4

Dipòsit legal: GI 701- 2026

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest
llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o
cedrocat@cedro.org

TOMEU CANYELLES CANYELLES, ARNAU COMPANYY MATES,
FELIP CIRER, MIQUEL ÀNGEL LIMÓN PONS, CLIMENT PICORNELL,
LLÚCIA PONS, SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS I
ADOLF SINTES

Arrelats

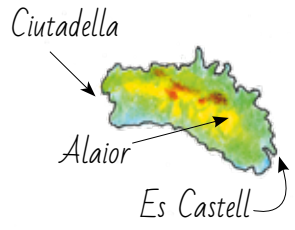
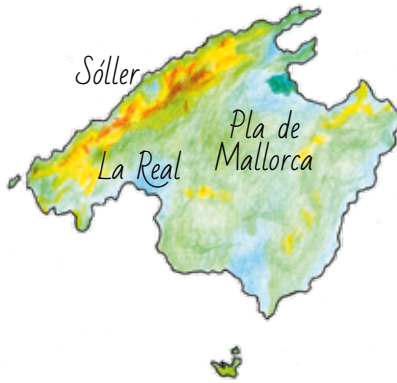
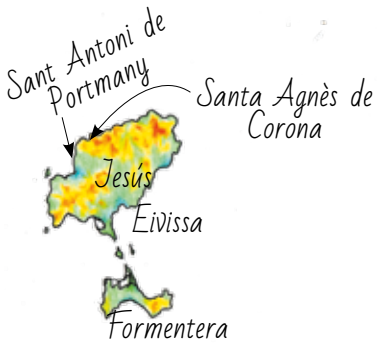
a les Illes Balears

Pròleg de Pere Antoni Pons

edicions
Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2026

Sumari

- 6 Els joncs de la mata. Xavier Cortadellas i Judit Pujadó.
- 8 Els boscos saben que les arrels són imprescindibles.
Pere Antoni Pons
- 15 Estiu i hivern al Pla de Mallorca. Malgrat, el Pla ja no és el
que era... Climent Picornell
- 36 La Real: Essència, identitat i resistència. Tomeu Canyelles
Canyelles i Sebastià Serra Busquets
- 60 La família Serra Magraner. Sóller. Sebastià Serra Busquets i
Arnau Company Mates
- 88 Francolí: una família ciutadana esdevé pagesa. Santa Agnès
de Corona. Eivissa. Felip Cirer
- 116 La família Marí Mayans, fabricants de licors entre
Formentera i Eivissa. Felip Cirer
- 135 Riquer, una família marinera dedicada al cors. Eivissa i Jesús.
Felip Cirer
- 161 Un pioner del turisme: Josep Roselló Cardona. Sant Antoni
de Portmany. Felip Cirer
- 181 Àngel Serra, un empresari de l'espectacle. Eivissa. Felip Cirer
- 200 L'amo en Pau d'Algaiarens, una nissaga de pagesos de
Menorca. Ciutadella. Llúcia Pons
- 218 Xec Reynés, el darrer pescador d'una nissaga històrica a
Menorca. Es Castell. Adolf Sintes
- 235 Els Taltavull: Negocis, prestigi i suïcidi. Maó i Alaior.
Miquel Àngel Limón Pons

Els joncs de la mata

En diuen Balears, però, abans que res, primer de tot, cadascú és de la seva illa: els de Mallorca són mallorquins; els de Menorca, menorquins; eivissencs i formenterencs els de les Pitiuses. En diuen Balears, però perquè hi ha també altres illes on no viu gent. Cabrera i Conillera són les més conegudes. Però sí que hi ha també molta altra gent, que parlem la mateixa llengua que ells, que tenim, en bona part, la mateixa història que ells, gent que vivim a altres bandes. Joncs de la mateixa mata.

Ara fa cinc anys vam escriure (juntament amb Ignasi Revés) i vam editar *Arrelats. Les famílies més antigues de Catalunya*. El llibre explorava un fet força excepcional a Europa: una vintena de famílies que feia segles (molts segles) que vivien a la mateixa casa. Volíem saber si la memòria hi havia quedat enclavada d'alguna manera, com ressonava el passat en el present i com influïa en la construcció del futur. Volíem saber si la necessitat de continuïtat i d'arrelament que tenim els catalans procedia en bona mesura de les nombroses famílies que encara provenen d'aquells masos tan antics com el país. Pagesos que s'han hagut d'anar adaptant i readaptant i que han trobat la manera de sobreviure els vents de la història. Vam entendre allò que deia Simone Weil: «*L'arrelament és, potser, la necessitat més important i la més ignorada de l'ànima humana*». Vam entendre també que, per molta gent que arribi a les nostres terres a la recerca de feina, de sol, de paisatges, de bona cuina o de poder, per molt que ho intentin esborrar, sempre hi haurà una gent arrelada que coneix els plecs del país, que en preserva la memòria i que l'explica des del fons dels seus orígens. I aquesta és la nostra força. Vam iniciar el projecte *Arrelats*.

El 2023 vam editar *Arrelats. Masos, masies i famílies antigues de Catalunya, l'Aran i Andorra* i encara *Arrelats. Famílies valencianes amb història*, que va escriure Juli Capilla. En total, comptant-hi les 11 famílies d'aquest llibre, són 64 famílies, si ho voleu també, 64 poblacions que ens han permès anar amunt i avall d'aquests països i d'aquesta mata. Sempre cedint el protagonisme a unes famílies i una gent que, parlant d'ells i de les seves arrels, parlen, també en part, sempre en part, una mica de tots nosaltres.

Fa cap a vuit segles, Ramon Muntaner va escriure:

E si negun me demana: En Muntaner, quin és l'eximpli de la mata del jonc?, jo li respon que la mata del jonc ha aquella força que, si tota la mata lligats ab una corda ben forts, e tota volets arrencar ensems, dic-vos que deu hòmens, per bé qui tiren, no l'arrencaran (...) e si en llevats la corda, de jonc en jonc la trençarà tota un fadri de vuit anys (...) E així seria d'aquests tres reis, que si entre ells havia devisions ninguna ne discòrdia, ço que Déus no vulla, fets compte que han de tals veïns que pensarien de conumar la un ab l'altre. Per què és mester que d'aquest cas se guarden: que mentre tots tres sien d'una valença tot altre poder del món, ans, així con davant vos he dit, seran tots temps sobirans a llurs enemics.

Però quan va escriure això, el cronista Ramon Muntaner pensava també en l'Aragó i en Còrsega i en Sardenya i en Sicília. Tots els llocs que van ser també joncs d'aquesta mateixa mata. Amb *Arrelats a les illes Balears*, un llibre coral escrit a moltes veus, continuem un projecte molt ambiciós que explora una memòria imprescindible que ens ha de fer capaços d'imaginar un futur tan ambiciós com el passat que ens va donar forma.

Els editors

Els boscos saben que les arrels són imprescindibles

Les Illes Balears han canviat més durant els últims setanta anys del que havien canviat durant els set segles anteriors. Des que l'anomenat boom turístic va transformar gairebé de la nit al dia el que secularment havia estat una societat rural homogènia, austera i més o menys tradicionalista i estàtica en una societat catòlicament diversa i dispersada, marcada pel frenesí, el presentisme i la sobreabundància (boom: onomatopeia exactíssima de bomba, bum, o dinamita que explota), les Balears han viscut un imparable procés d'amnèsia, de desfiguració i de desarrelament d'elles mateixes.

Liderades per unes classes dirigents —econòmiques i polítiques— que només han mirat pels seus capricis i la voracitat de les seves butxaques, i pels dissenys ideològics i els interessos dels seus amos de Madrid, les Balears fa com a mínim set dècades que són un país —un territori, un escenari...— regularment i sistemàticament agitat i modificat per una successió de terratrèmols i al·luvions: terratrèmols d'idees i costums, al·luvions de gent... El procés de transformació accelerada i estructural iniciat amb el boom turístic a finals de la dècada dels 50 i principis de la dels 60, un boom que va ser impulsat pel règim franquista amb el doble objectiu de diversificar i ampliar l'economia de l'estat i de presentar-se al món com alguna cosa més que una simple dictadura d'origens feixistes i funcionament totalitari, va ser completat a principis del segle XXI amb l'esclat de la globalització, que oficialment i definitivament va convertir les Balears en una de les destinacions turístiques —i, cada cop més, també residencials— més cobejades de l'Occident benestant.

Actualment, no hi ha res a les Balears que no sigui molt diferent de com era fa seixanta o setanta anys. Ha canviat tot: el paisatge natural, el panorama cultural i sociolingüístic, la nostra relació amb el món i amb nosaltres mateixos, el nostre lligam amb el passat i amb el futur, la percepció del lloc que ocupam al món... I també la vida quotidiana de la gent, per descomptat. Jo vaig néixer l'any 1980, som de Campanet, un petit poble a tocar de la Serra de Tramuntana, descendent d'una llarga genealogia plena de carreters, picapedrers, fusters, carboners i pagesos. L'habitació on dormia i estudiava durant la meva infantesa i adolescència era on antigament el meu padrí tenia el mul amb què va començar a fer de transportista. També a la casa familiar, el meu pare té la seva biblioteca allà on el seu pare —el meu padrí, primer pagès i després transportista— hi tenia les gallines, i per això el nom oficial de la biblioteca familiar és «Es galliner». Després de divorciar-me i canviar de llar, la casa on jo ara visc és l'antiga cotxeria reformada on el meu padrí transportista aparcava el camió amb què, ja en la Mallorca postboom turístic, feia viatges d'aigua i de materials de construcció en jornades de catorze o setze hores.

En altres papers he definit les Illes Balears com una barreja de balneari massificat, colònia servil, paradís depredat i llogaret moderadament insurrecte. Políticament, això es concreta en un mapa de partits i de poder subsidiaris i seguidistes de Madrid. Culturalment, això s'ha concretat durant dècades en una esfera cultural plural, viva i de qualitat variable, amb les mediocritats i les grisors omnipresents i inevitables, però també amb tota mena de figures i col·lectius potents que han bastit obres i han tirat endavant projectes (musicals, literaris, editorials, artístics, teatrals, fins i tot cinematogràfics...) d'un valor, una ambició i un sentit perfectament homologables als que podem trobar en els indrets culturalment més pletòrics i punters del planeta.

Un element compartit per la immensa majoria d'aquestes obres i projectes d'envergadura —em referesc en el camp cultural i crea-

tiu— és l'autocentrament i l'obertura de mires, la incorporació sense complexos del propi llegat i de la pròpia identitat i l'assumpció de les lliçons i les riqueses de llegats i identitats alienes... sense que aquesta assumpció suposi renunciar gens al llegat i la identitat pròpia. Ho va expressar, programàticament pioner i emfàticament fervorós, Miquel Costa i Llobera a *Als joves*, un poema en què interpel·la la joventut del país perquè es mantengui fidel a la seva terra i la seva identitat —«Siau qui sou...»— sense caure, però, ni en el cofoisme claustrofòbic de qui no coneix res més que el que ell és i el que és seu, ni en la despersonalització de qui s'oblida de qui és i d'on ve quan es projecta més enllà del seu món i d'ell mateix. Es tracta, diu Costa i Llobera, de saber qui som i d'on som, i d'obrir-nos i projectar-nos per enriquir-nos i envigorir-nos, i així ser encara més qui som, ampliat, enriquits, envigorits.

Aquesta capacitat per combinar arrelament i projecció cap enfora, coneixement i respecte i estima pel que un és i pel que li és propi mentre mostra interès i respecte i voluntat de fer-se seu el que d'entrada li és aliè, és justament el que ha fet possible les obres literàries d'un Blai Bonet i un Baltasar Porcel, per exemple, i la trajectòria musical d'una Maria del Mar Bonet i d'uns Antònia Font, i l'obra plàstica d'un Miquel Barceló i d'un Andreu Terrades, i els treballs i els dies de tants i tants altres.

Ara, però, la percepció —fonamentada en evidències, fets i dades— és que això també està canviant. L'aspiració a la normalitat i la plenitud culturals que havia de ser el preludi o la preparació de la normalitat i la plenitud polítiques i que, com a país —com a territori, com a escenari...—, havíem cregut possible aconseguir, ara s'està esfilagarsant: Mallorca cada vegada és menys mallorquina, Menorca cada vegada és menys menorquina, Eivissa cada vegada és menys eivissenca, Formentera cada vegada és menys formenterera... Això de les identitats etnoculturals o nacionals comunitàries de vegades s'aborda amb pinces, com si fos un tema molt abstrús, però a la pràctica no ho és gens ni mica, o només relativament: la mallorquinitat

—és a dir la identitat mallorquina, igual que les seves identitats germanes: l'eivissenca, la menorquina i la formenterera— són la continuïtat d'aquella catalanitat que va desembarcar en aquestes terres aviat farà prop de vuit segles i que amb el temps ha pres formes ramificades i heterogènies, però amb uns trets bàsics comuns, continuïstes i troncats: una llengua, una memòria, un imaginari.

En aquest sentit, i tenint en compte que la llengua pròpia del país està en procés imparabile de minorització —per les polítiques castellanistes de l'Estat espanyol i per les dinàmiques depredadores de la globalització—, i que la memòria de qui hem estat i de qui som s'està esvaint o cada vegada és més desconeguda per més gent, i tenint en compte també que l'imaginari que ens ha donat forma resulta aliè a cada vegada més gent que viu en aquesta terra, no és exagerat dir que els illencs ens hem desarrelat del nostre món i de nosaltres mateixos. ¿Com podem saber qui som, si no sabem d'on venim, si ignoram qui érem, si ens deixam dir qui som per aquells que tenen el poder o pels darrers que han arribat?

I, tanmateix, encara hi ha arrels, encara hi ha troncs que surten d'aquestes arrels, encara hi ha un bosc frondós i ric i habitable i vivíssim que, a pesar dels incendis, de les tales, de les destruccions, no es resigna a deixar-se convertir en cendres, a ser arrasat. Perdó per la metàfora, però em sembla que és una bona manera de dir que, a pesar de tot, de vegades contra quasi tot, la identitat illenca en el seu sentit plural —mallorquina, menorquina, etc.— encara existeix, encara és viscuda —segons a on, segons per qui— en plenitud i consciència viva de passat i esperança de futur. I també que són molts, per tant, els que encara viuen en la llengua pròpia del país, i fixen i transmeten memòria, i hereten l'imaginari del passat i l'enriqueixen vivint-lo en el present i pensant-lo i projectant-lo en clau de futur.

No hi ha identitat sense arrelament, i no hi ha arrelament en el país gran sense arrelament al país petit i més propi: el poble, el barri, la comarca. N'és un cas paradigmàtic, d'això, el professor, geògraf i escriptor Climent Picornell, que viu entre Palma i el seu Sant Joan

natal, dos mons diferents o fins i tot antagonics que ell observa, habita i narra amb una mateixa fascinació i una mateixa naturalitat perplexa. Als textos seus que publica en aquest llibre, Picornell científicament i sorneguerament explica que ja no existeix el que sovint s'anomena la Mallorca profunda, aquella suposada Mallorca preservada com una relíquia socioantropològica de l'antigor. Això, Picornell ho explica amb anècdotes i situacions de ressos quasi planians, i amb retrats d'homes i dones d'una Mallorca d'un altre temps que encara guaiten, però, en el nostre temps. Picornell, amb el seu humor fi i la seva erudició versàtil, fa costumisme irònic, modern, sapiencial, científic, mundà i entretingudíssim.

També Tomeu Canyelles escriu del país parlant del bocí de terra concret, del perímetre limitat però inacabable, d'un indret únic, el nucli palmèsà o el conjunt de terres de la Real, un indret on hi ha acumulada i sedimentada la història humana completa de Mallorca, des del neolític fins a l'actualitat bigarrada, passant pels púnics, els romans, els bizantins, els sarraïns i els catalans (i els seus descendents, els mallorquins, nosaltres).

La matèria primera dels països són les persones i els paisatges, i les persones no s'entenen si s'agafen d'una en una, per això és important saber d'on surten, què les ha fetes tal com són, a quina família pertanyen. És precisament el que fan els historiadors Sebastià Serra i Arnau Company: explicar la figura de Pere Antoni Serra Bauzà, emprenyari fonamental de la comunicació a la Mallorca i les Balears de la segona meitat de segle xx i del que duim de segle xxi, mecenes cultural, personatge carismàtic i influent, a partir de la seva vida però també del clan Serra, avantpassats i hereus. També és el que fa Felip Cirer amb la centenària família eivissenca dels Francolí, des del llustre i el poder medievals fins a l'actualitat, i amb la igualment centenària família mig eivissenca mig formenterera dels Marí Mayans, comerciants i productors de licor, i amb la branca pitiusa dels Riquer, una família catalana establerta a Eivissa a mitjan del segle xvi que feren fortuna i renom dins el corsarisme. Cirer també posa l'ull

en la trajectòria i la personalitat de Josep Rosselló Cardona, «un pioner del turisme», i en les d'Àngel Serra, «un empresari de l'espectacle». Llúcia Pons fa el mateix amb la figura de «l'amo en Pau d'Algairens» i la llarga nissaga de pagesos menorquins a què pertany, mentre que Adolf Sintès parla de la figura de Xec Reynés, membre en aquest cas d'una venerable i esforçada nissaga de pescadors. Miquel Àngel Limón, finalment, explica els Taltavull, una família amb tentacles exuberants que es despleguen fins les esferes del comerç, de la cultura i de l'església.

La lectura dels textos que conformen aquest llibre confirma que els països —les societats, les cultures, les identitats— tenen la forma que els han donat les persones que hi han estat arrelades al llarg del temps. El poeta Joan Alcover ho va dir d'una manera insuperable al poema *La Balanguera*, avui l'himne oficial de Mallorca: «Sap que la soca més s'enfila / com més endins pot arrelar.»

Pere Antoni Pons